Soukromé gymnázium AD FONTES, o.p.s

Seminary work

Provocative Adventures of Achilles and the Tortoise Taking Place in Sundry Spots of the Globe

or

Provokativní dobrodružství Achilla a Želvy, odehrávající se v rozličných končinách světových

Petr Baudiš
oktáva
18. 12. 2003

Introduction

When I was looking for an English text to translate to Czech for my seminary work, this particular one did not come up on my mind at first, although I have been very intimate with it lately, as I am a very eager reader of the Douglas Hofstadter‘s book. It felt so tied to English that it seemed unnatural to translate it to any other language. However, then I decided to take this adventure and try my luck on one of my very most favorite books.

These texts are extremely well thought over, and they blossom with word riddles and clever tricks with the language. If you read them carefully and are at least basically aware of the structure of Baroque music, you will soon notice certain familiar patterns. It starts to be apparent from the sometimes funny structure of the document that it in fact mimics the structure of Bach‘s works (each time the one it is named after), it follows the same composition rules and overally builds up an impressive and beautiful Baroque construction.

Unfortunately, some hidden riddles and references are lost for the reader of this translation, because the texts are taken out of their context. It is important to realize that each of these texts lays down some basic introduction to the subject discussed in a chapter it precedes.

The writings are carrying a message on multiple intervowen levels of meaning. One of the meanings is of course the primary plot, but others are logic relations between various facts, the very composition of the text and so on. Some of the meanings are lost by taking the texts out of their context, many others do not survive the translation, as it is really impossible to preserve all the riddles and hidden references (it is probable that I did not even spot all of these).

Nevertheless, I hope that I preserved at least a large and still intriguing part of the complex masterpiece for the Czech reader and I hope you will enjoy it. Imaginary characters Achilles and Tortoise, coming from the Zenon‘s paradoxes, will guide you — instead of Alice this time — in the trip to Wonderland you are just going to take.

Tříhlasá invence[1]

Achilles (řecký válečník, ze všech smrtelníků nohou nejrychlejších) a Želva stojí vedle sebe na prašné závodní dráze. U cíle schlíple visí v parném bezvětří na vysoké tyči velká obdélníková vlajka. Vlajka je celá červená, až na prstencovitý otvor, skrze který je vidět nebe.

Achilles: Co je to tam na druhém konci dráhy za vlajku? Nějak mi to připomíná tisk mého oblíbeného malíře, M. C. Eschera.

Želva: To je Zenonova vlajka.

Achilles: Myslíte, že by ten otvor mohl připomínat otvor v Möbiově proužku, který Escher jednou nakreslil? Řekl bych, že je na té vlajce určitě něco divného.

Želva: Ten kruh, který byl do vlajky vystřižen, má tvar nuly. To je Zenonovo oblíbené číslo.

Achilles: Ale nulu přece ještě nikdo nevynalezl! To teprve čeká na nějakého indského matematika až za pár set let. A to, paní Želvo, dokazuje, že taková vlajka ve skutečnosti nemůže existovat.

Želva: Váš argument je skutečně přesvědčivý, Achille. Musím uznat, že je tato vlajka v tom případě opravdu nemožná. Ale stejně je krásná, že?

Achilles: Samozřejmě, o její kráse není pochyb.

Želva: Zajímalo by mě, jestli je krásná právě proto, že nemůže existovat. Kdo ví, já jsem si nikdy nenašla čas zkoumat podstatu KRÁSY. Je to Téma s velkým T, a já si nějak nikdy nemůžu pořádně najít čas na Témata s velkým T.

Achilles: Když mluvíme o Tématech s velkým T, přemýšlela jste někdy o SMYSLU ŽIVOTA, paní Želvo?

Želva: Dobrý Bože, to tedy ne!

Achilles: Vy jste nikdy neuvažovala, proč jsme tu, nebo kdo nás stvořil?

Želva: Aha, to je ovšem něco úplně jiného. Jak již brzy uvidíte, vymyslel si nás Zenon. A jsme tu, abychom spolu závodili.

Achilles: Závodili? Jak urážlivé! Já, ze všech smrtelníků nohou nejrychlejších, proti vám, nejplouživější ze všech plouživců! To by přeci nemělo žádný smysl.

Želva: Mohl byste mi dát náskok.

Achilles: To by musel být pořádný náskok.

Želva: Nebyla bych proti.

Achilles: Ale já bych vás stejně dříve nebo později chytil. Spíš dříve.

Želva: Ne, pokud bude platit Zenonův paradox. Zenon doufá, že bude moci na našem závodě ukázat, že pohyb neexistuje, chápete? Podle Zenona je vlastně pohyb možný pouze v naší

[1] *Pozn. překl.:* Soubor klavírních skladeb J. S. Bacha.

mysli. Ve skutečném světě je naprosto nemožný. Dokazuje to docela elegantně.

Achilles: Aha, už si vzpomínám — ten slavný zenový kōan o zenovém mistrovi Zenonovi. Jak říkáte, opravdu je to velmi jednoduché.

Želva: Zenový kōan? Zenový mistr? Co tím myslíte?

Achilles: Zní to takhle: Dva mniši se hádali o jakési vlajce. Jeden prohlásil: „Ta vlajka se hýbe.“ „Hýbe se vítr,“ odvětil ten druhý. Šestý patriarcha Zenon zrovna procházel okolo. Řekl jim: „Ani vítr ani vlajka. Mysl se pohybuje.“

Želva: Obávám se, že to máte trochu popletené, Achille. Zenon ani zdaleka není žádný zenový patriarcha. Ve skutečnosti je to řecký filozof z Eleje (která leží uprostřed mezi body A a B). Po staletí bude oslavován právě pro své pohybové paradoxy. A v jednom z jeho paradoxu bude náš závod hrát ústřední roli.

Achilles: Jsem z toho celý zmatený. Živě si pamatuji, jak jsem si opakoval pořád dokola jména šesti patriarchů Zenu, a vždycky jsem si říkal: „Šestý patriarcha se jmenuje Zenon, šestý patriarcha se jmenuje Zenon…“ *(Náhle se zvedl lehký vánek.)* Oh, dívejte, paní Želvo! Podívejte se na tu vlajku, jak vlaje! Jak krásně se ta lehká látka vlní a třpytí na slunci. A vlní se i ten vystřižený kruh.

Želva: Ale no tak, nebuďte hlupák. Ta vlajka nemůže existovat, tedy ani nemůže vlát. Ve skutečnosti vane vítr.

(V tuto chvíli se v okolí vyskytne sám Zenon.)

Zenon: Dobrý den, dobrý den! Co se děje? Co je nového?

Achilles: Ta vlajka se hýbe.

Želva: Hýbe se vítr.

Zenon: Ach, přátelé moji! Skončete své spory! Odložte své vitrioly! Svých svárů zanechte! Neboť nyní já za vás vyřeším tuto záležitost jednou pro vždy. Ó, a v tak krásný den!

Achilles: Co je tohle za šaška?

Želva: Počkejte, Achille. Poslechneme si, co nám chce povědět. Ó, neznámý pane, sdělte nám, co si o této věci myslíte.

Zenon: Velmi rád. Ani vítr ani vlajka. Ani jedno se nehýbe, vlastně vůbec nic se nehýbe. Neboť jsem objevil velký Teorém, který říká: „Pohyb je naprosto nemožný.“ A z tohoto Teorému vychází ještě větší Teorém — Zenonův Teorém: „Pohyb neexistuje.“

Achilles: „Zenonův teorém“? Nejste, ctihodný pane, čistě náhodou filosof Zenon z Eleje?

Zenon: To opravdu jsem, Achille.

Achilles (nechápavě se podrbe na hlavě): Jakto, že ví, jak se jmenuju?

Zenon: Nechtěli byste si náhodou poslechnout, proč to tak je? Prošel jsem dnes odpoledne celou cestu z bodu A do Eleje, jen abych našel někoho, kdo by si vyslechl mou brilantní argumentaci. Ale všichni jenom stále spěchají sem a tam a nikdo nemá čas se na chvilku zastavit. Nemáte představu, jak skličující to je, setkávat se s odmítnutím za odmítnutím. Ale omlouvám se, že vás tak zatěžuji svými problémy. Jenom bych se rád zeptal na jedinou věc. Potěšili byste starého bláznivého filozofa — slibuji, že jen na chviličku — a vyslechli si jeho výstřední teorie?

Achilles: Ale samozřejmě! Prosím, osviťte nás svou moudrostí! Vím, že mluvím za nás za oba, neboť má společnice, paní Želva, o vás právě před chvílí mluvila s velkým obdivem a zmiňovala při tom právě vaše paradoxy.

Zenon: Ach, děkuji vám. Víte, můj mistr (pátý patriarcha) mě naučil, že skutečnost je pouze jediná, nezamlčitelná a neměnná. Veškerá změna, pohyb nebo různé úhly pohledu jsou pouhé klamy smyslů. Někteří se mu pro to posmívali, ovšem já hodlám dokázat, že neprávem. Můj důkaz je poměrně jednoduchý. Ukážu to na dvou postavách z mé vlastní Invence: Achillovi (řeckém válečníkovi, ze všech smrtelníků nohou nejrychlejších) a Želvě. V mém příběhu jsou kolemjdoucím filozofem přemluveni, aby si dali malý závod ke vzdálené vlajce, vlající v lehkém větříku. Předpokládejme, že protože je Želva mnohem pomalejší běžec, dostane nějaký náskok, řekněme nějakých deset sáhů. Závod je odstartován, a Achillovi stačí jen několik skoků, aby dosáhl místa, odkud startovala Želva.

Achilles: Ha!

Zenon: A teď je Želva už jenom o sáh před Achillem. V okamžiku dosáhl toho místa i Achilles.

Achilles: Hohó!

Zenon: Ale během té krátké chvilky se Želva dokázala posunout o další malý kousek. V okamžiku i Achilles překoná tuto malou vzdálenost.

Achilles: Hehehé!

Zenon: Ale právě v tom kratinkém okamžiku se Želva posunula kupředu o další malinký kousíček, a tak je Achilles stále pozadu. Vidíte, že aby Achilles předběhl Želvu, tahle hra na honěnou by musela trvat NEKONEČNĚ dlouho, a tedy Achilles NIKDY nemůže Želvu dostihnout.

Želva: Chichichichi!

Achilles: Hmmm.. hmm.. hmmm... Zní to nějak divně, ale nemůžu nějak přijít na to, co přesně je v tom špatně.

Zenon: Není to skvělý oříšek? Je to můj oblíbený paradox.

Želva: Promiňte, Zenone, ale myslím, že to, co jste nám teď pověděl, dokazuje něco jiného. To, co jste nám právě vyprávěl, bude v následujících stoletích známo jako Zenonův „Achillův paradox“, který ukazuje (chichi), že Achilles nikdy nechytí Želvu. Ale důkaz, že pohyb je naprosto nemožný (a tedy pohyb neexistuje), je známý jako váš „dichotomicky paradox“, ne?

Zenon: Oh, jistě, omlouvám se. Samozřejmě máte pravdu. To je zase ten, kde abyste se dostali z bodu A do bodu B, musíte ujít nejdřív půl cesty. A z té druhé půlky zase nejdříve polovinu, a tak dále. Ale oba ty paradoxy jsou vlastně o tom samém. Upřímně řečeno jsem prostě dostal jeden dobrý nápad, který jsem pak různě využil v několika paradoxech.

Achilles: Přísahal bych, že je v tom důkazů nějaká chyba. Nevím kde přesně, ale prostě to nemůže být správně!

Zenon: Pochybujete o správnosti mého paradoxu? A proč to prostě nezkusit? Vidíte tu červenou vlajku támhle na druhém konci závodní dráhy?

Achilles: Tu nemožnou, podle Escherova tisku?

Zenon: Přesně tu. Co říkáte na to, dát si s paní Želvou malý závod? Dal byste jí samozřejmě nějaký slušný náskok, třeba, no…

Želva: Co takhle deset sáhů?

Zenon: Skvěle, deset sáhů.

Achilles: Klidně.

Zenon: Výborně! Jak vzrušující! Empirický test mého formálně dokázaného Teorému! Paní Želvo, posunula byste se prosím o deset sáhů dopředu?

(Želva se posunula o deset sáhů blíže k vlajce.)

Oba připraveni?

Želva i Achilles: Připraveni!

Zenon: Připravit… pozor… teď!

Malý harmonický labyrint

Želva a Achilles tráví den na Coney Islandu. Koupili si oba cukrovou vatu, a teď se rozhodli, že se svezou na Ferrisově kole.

Želva: Tohle je moje oblíbená atrakce. Zdá se vám, jak daleko jste se dostal, a přitom jste se ve skutečnosti nedostal vůbec nikam.

Achilles: Chápu, proč to má pro vás takový půvab. Jste dobře připoutaná?

Želva: Ano, doufám, že to bude držet. Tak jedeme. Jupíí!

Achilles: Dneska jste nějaká rozjařená.

Želva: Také mám dobrý důvod. Moje teta — je to věštkyně — mi předpověděla, že dnes mě potká ŠTĚSTÍ. Úplně se chvěji nedočkavostí.

Achilles: Neříkejte, že věříte na věštění!

Želva: Nevěřím, ale říkají, že to funguje, i když na to nevěříte.

Achilles: To máte tedy opravdu štěstí.

Želva: Ach, jaký tu je krásný výhled. Ta pláž, oceán, město, ty davy lidí...

Achilles: Ano, ten výhled je opravdu úžasný. Ale vidíte tamten vrtulník? Vypadá to, že míří k nám. Vlastně je teď už skoro přímo nad námi.

Želva: Zvláštní. Visí z něj lano, docela blízko od nás. Vlastně bysme ho mohli téměř zachytit.

Achilles: Podívejte! Na konci toho lana je obrovský hák s nějakým vzkazem.

(Vykloní se a zachytí vzkaz. Proženou se kolem lana a teď sjíždějí dolů.)

Želva: Vidíte, co je tam napsáno?

Achilles: Ano. Píše se tam něco jako: „Ahojky, přátelé! Jestli chcete zažít Neočekávané překvapení, zachyťte se háku, až příště pojedete kolem.“

Želva: Ten vzkaz působí trochu podezřele, ale kdo ví, co by z toho mohlo být. Možná, že to má něco společného s tím ŠTĚSTÍM, které mě má potkat. Každopádně to musíme zkusit!

Achilles: Souhlasím!

(Cestou nahoru se odpoutají, a když dosáhnou hřebenu dráhy, zachytí se obrovského háku. Náhle je kabel začne rychle vytahovat do vznášejícího se vrtulníku. Velká silná ruka jim pomůže dovnitř.)

Hlas: Vítejte na palubě, zelenáči!

Achilles: Kdo... kdo jste?

Hlas: Dovolte, abych se představil. Jsem Hexachlorofen J. Štěstíčko, únosce ve velkém a požírač želv par excellence, k vašim službám.

Želva: Polk!

Achilles (šeptá své přítelkyni): Ehm, myslím, že to vaše „Štěstíčko" není přesně to, co jsme čekali. *(K Štěstíčkovi:)* Jestli můžu být tak smělý, kam nás teď unášíte?

Štěstíčko: Chachá! Do mé plně elektrické kuchyně v oblacích, kde si připravím tohle chutné sousto *(hltá Želvu pohledem)* do chutného nebeského koláče. A nepleťte se, to vše pouze pro mé obežralé potěšení! Chechechė!

Achilles: Z vašeho smíchu mi běhá mráz po zádech.

Štěstíčko (ďábelsky se zachechotá): Chahá! Za tuhle poznámku draze zaplatíte, příteli. Muhahaha!

Achilles: Dobrý Bože, co tím asi myslí!

Štěstíčko: To je jednoduché. Mám pro vás pro oba připraven Temný osud! Jen si chvilku musíte počkat! Chechė!

Achilles: Ajajaj.

Štěstíčko: Už jsme tu. Vyloďte se, přátelé, do mé báječné plně elektrické kuchyně v oblacích!

(Vstupují dovnitř.)

Než vám připravím váš osud, trochu vás tu provedu. Tady je moje ložnice. Zde vidíte moji studovnu. Prosím počkejte tu na mě chvilku. Musím si jít nabrousit své nože. Můžete si zatím dát malé občerstvení, mám tu tlačenku s cibulí. Muahaha! Želví koláč! Želví koláč! Můj oblíbený druh koláče! *(Odchází.)*

Achilles: Božíčku, tlačenka, a s cibulí! To si dáme do nosu!

Želva: Achille! Právě jste se nacpal cukrovou vatou! Kromě toho, jak můžete právě teď myslet na jídlo?

Achilles: Oh, omlouvám se. Asi bych tak neměl mluvit, že? Myslím tím, za tak hrozných okolností...

Želva: Obávám se, že jsme v pěkné kaši.

Achilles: Pojďme se podívat na tu spoustu knih, co má starý Štěstíčko ve své studovně, co říkáte? Dost esoterická sbírka: *Vše o ptačích mozečcích*, *Šachy a točení deštníkem snadno a rychle*, *Koncert pro stepaře a orchestr*... Hmm.

Želva: Co je to za malou knížečku, co leží otevřená támhle na stole, u toho dodekahedronu[2], jak je ten otevřený skicák?

Achilles: Tahle? No tedy, jmenuje se to *Provokativní dobrodružství Achilla a Želvy, odehrávající se v rozličných končinách světových.*

Želva: Velmi provokativní název.

Achilles: Vskutku. A dobrodružství, na kterém je otevřena, vypadá také velmi provokativně. Jmenuje se „Džin a tonik"[3].

Želva: Hmm... Proč asi? Nepřečteme si to? Mohla bych číst Želvu a vy byste četl Achilla.

[2] *Pozn. překl.:* dodekahedron, česky dvánactistěn, je poměrně zajímavé těleso. Pravidelné dodekahedrony lze použít například jako originální kalendáře.

[3] *Pozn. překl.:* Zejména v anglosaském světě velmi populární nápoj. Tedy mimo jiné.

Achilles: Jsem pro. Tak pojďme na to.

(Začínají číst „Džin a tonik“.)

> *(Achilles pozval Želvu k sobě domů, aby si prohlédla sbírku tisků jeho oblíbeného malíře M. C. Eschera.)*
>
> *Želva:* Úžasné tisky, Achille.
>
> *Achilles:* Věděl jsem, že si je ráda prohlédnete. Máte nějaký zvláště oblíbený?
>
> *Želva:* Jeden z mých oblíbených je *Konvexní a konkávní*. Dva vnitřně konzistentní světy jsou tu položeny vedle sebe a vytvoří naprosto nekonzistentní složený svět. V nekonzistentních světech je vždycky zábava, když jste tam jen chvilku, ale žít bych tam tedy nechtěla.
>
> *Achilles:* Co tím myslíte, „když jste tam jen chvilku“? Nekonzistentní světy NEEXISTUJÍ, tak jak můžete nějaký navštívit?
>
> *Želva:* Promiňte, ale neshodli jsme se právě, že je na tomto Escherově obrazu zobrazen nekonzistentní svět?
>
> *Achilles:* Ano, ale to je přece jen dvourozměrný svět, vymyšlený, jenom obraz. Do takového světa se nemůžete dostat.
>
> *Želva:* Mám své způsoby…
>
> *Achilles:* Jak byste se mohla přenést dovnitř nějakého plochého obrazu?
>
> *Želva:* Stačí malá sklenička VNOŘOVACÍHO NÁPOJE.
>
> *Achilles:* Co je to probůh vnořovací nápoj?
>
> *Želva:* Tekutina v malé keramické lahvičce; když ji vypije někdo, kdo se právě dívá na nějaký obraz, octne se přímo ve světě toho obrazu. Ti, kdo neví o moci vnořovacího nápoje, bývají často dosti překvapeni situacemi, ve kterých se ocitnou.
>
> *Achilles:* Neexistuje žádný protilék? Když je někdo někam vnořen, je nenávratně ztracen?
>
> *Želva:* V některých případech to není tak špatný osud. Ale vlastně existuje ještě jeden nápoj — vlastně ne přímo nápoj, ale elixír — ne, ani ne tak elixír, jako… éé…

Želva: Asi myslí „tonik“.

> *Achilles:* Tonic?
>
> *Želva:* To je ono! VYNOŘOVACÍ TONIK se to jmenuje, a pokud nezapomenete v pravé ruce držet lahvičku toniku, když polykáte vnořovací nápoj, bude do obrazu poslána také. A pak, kdykoliv se budete chtít „vynořit“ zpět do skutečného světa, stačí lok vynořovacího toniku a je to! Jste zpět ve skutečném světě, přesně tam, kde jste byl, než jste se vnořil dovnitř.
>
> *Achilles:* To zní velmi zajímavě. Co by se stalo, kdybych se napil vynořovacího toniku před tím, než bych se vnořil do nějakého obrazu?
>
> *Želva:* To přesně nevím, ale dávala bych si raději na tyhle podivné vnořovací a vynořovací nápoje pozor. Kdysi jsem měla přítelkyni Lasičku, která udělala něco po-

dobného. Od té doby od ní už nikdo nikdy neslyšel.

Achilles: To je mi líto. Můžete s sebou ale nést i lahvičku vnořovacího nápoje?

Želva: Ale samozřejmě. Stačí ji držet v levé ruce, a vnoří se spolu s vámi přímo do obrazu, na který se právě díváte.

Achilles: A co se stane, když pak uvnitř obrazu, do kterého jste vstoupila, objevíte jiný obraz, a dáte si další lok vnořovacího nápoje?

Želva: To, co byste čekal. Objevíte se uvnitř obrazu-v-obrazu.

Achilles: Předpokládám, že se v tom případě musíte dvakrát vynořit, abyste se dostala z těch vnořených obrazů a objevila se zpět ve skutečném světě.

Želva: Přesně tak. Pro každé vnoření se musíte jednou vynořit, jelikož vás vnoření stáhne dovnitř obrazu a vynoření to zase zruší.

Achilles: Víte, připadá mi to celé nějak pochybné... Určitě jen nezkoušíte hranice mé lehkověrnosti?

Želva: Přísahám, že je to tak, jak říkám! Podívejte — zrovna mám v kapse dvě lahvičky... *(Sáhne do náprsní kapsičky a vytáhne dvě docela velké neoznačené lahvičky, v jedné žbluňká jakási červená tekutina, v té druhé zase žbluňká jakási modrá tekutina.)* Jestli chcete, můžeme to zkusit, co říkáte?

Achilles: No, řekl bych, er, možná, ehm...

Želva: Výborně! Věděla jsem, že to budete chtít vyzkoušet. Co kdybychom se vnořili třeba právě do světa toho Escherova obrazu *Konvexní a konkávní*?

Achilles: No, erm...

Želva: Tak je rozhodnuto. Nesmíme zapomenout si s sebou vzít také lahvičku toniku, abychom se mohli vynořit zpět. Chcete na svá bedra přijmout tuto důležitou zodpovědnost, Achille?

Achilles: Pokud vám to nevadí, jsem trochu nervózní, a tak bych raději tuhle starost přenechal někomu, kdo s tím má více zkušeností, tedy vám.

Želva: Dobrá, proč ne.

(Želva rozlévá vnořovací nápoj do dvou lahviček, pak do pravé ruky pevně uchopí lahvičku s tonikem. Oba pozvednou své lahvičky k ústům...)

Želva: Až do dna!

(Polykají.)

> *Achilles:* Velmi zvláštní chuť.
>
> *Želva:* Člověk si zvykne.
>
> *Achilles:* Po toniku se budu cítit také tak divně?
>
> *Želva:* Oh, to ne. Když ochutnáte tonik, je to něco úplně jiného. Cítíte velmi hluboký pocit uspokojení, jako byste čekal celý život, než ho ochutnáte.
>
> *Achilles:* Na to se teším.

Želva: Nuže, kde jsme?

Achilles (dívá se okolo): Jsme v malé gondole, plujeme nějakým kanálem! Chci ven. Pane gondoliére, prosím pusťte nás odsud.

(Gondoliér si jich nevšímá.)

Želva: Nemluví anglicky. Pokud se chceme dostat ven, měli bychom se odsud vyškrábat, než se dostaneme do temného „tunelu lásky“, který je právě před námi.

(Achilles se s bledou tváří v mžiku vydrápe ven a vytáhne svého pomalejšího přítele.)

Achilles: To jméno se mi nelíbilo, jsem rád, že jsme se neoctli až tam. Jakto, že o tomhle místě ale tolik víte? Vy jste tu už byla?

Želva: Mnohokrát, ale vždycky jsem sem přišla z jiných Escherových obrazů. Za rámy jsou ve skutečnosti všechny propojené. Jakmile jste v jednom, můžete se dostat do jakéhokoliv jiného.

Achilles: Úžasné. Kdybych se sem nedostal a neviděl to na vlastní oči, asi bych vám neuvěřil. *(Klenutou brankou vyjdou ven.)* Oh, dívejte na tamty dvě krásné ještěrky!

Želva: Krásné? Nejsou vůbec krásné! Stačí mi se na ně jen podívat a už mi z nich naskakuje husí kůže. Jsou to zákeřní strážci té kouzelné lampy, co támhle visí ze stropu. Žádný smrtelník nepřežije jediný dotyk jejich jazyků.

Achilles: Ale pokud má ta lampa kouzelné schopnosti, jak jste říkala, rád bych se o to pokusil.

Želva: To bych neriskovala, příteli. Je to smrtelně nebezpečné!

Achilles: Jenom jednou to opatrně zkusím…

(Krade se k lampě a snaží se přitom nevzbudit chlapce, který dřímá poblíž. Ale náhle uklouzne na zvláštní lastuře, zapuštěné do podlahy, a vypadne do prostoru. Zoufale sebou zmítá, až nějak jednou rukou zachytí lampu. Visí však bezmocně uprostřed prostoru a oba plazi si ho již všimli. Zle syčí a krvežíznivě na něj vystřelují své jazyky.)

Achilles (mává rukama): Pomóóóc!

(Jeho křiku si všimne žena, která spěchá ze schodů a probudí spícího chlapce. Ten odhadne situaci a s přátelským úsměvem gestikuluje na Achilla, že bude všechno v pořádku. Zavolá něco ve zvláštním zemitě znějícím jazyce na pár trumpetistů, vyklánějících se z oken nad nimi. Okamžitě se ozvou zvláštní mezi sebou zápasící zvonivě ostré tóny. Ospalý hoch ukáže na ještěrky a Achilles vidí, že má na ně hudba silně uspávací účinek. Brzy upadnou do tvrdého spánku a chlapec zavolá na dva své společníky, kteří právě šplhají po žebřících nahoru. Ti vytáhnou své žebříky a vystrčí je do prostoru přímo pod uvíznuvšího Achilla, a vytvoří tak jakýsi most. Jejich posuňky jasně naznačují, že by si měl Achilles pospíšit a přeručkovat po nich zpět na pevnou zem. Ale než tak učiní, opatrně odepne lampu od řetězu, na kterém visela. Pak se

opatrně přesune po žebříkovém mostě a hoši ho stáhnou do bezpečí. Achilles je nakonec vděčně obejme.)

Achilles: Ach, paní Želvo, jak se jim jenom mohu odměnit?

Želva: Náhodou vím, že ti stateční hoši milují kávu, a dole ve městě je kavárna, kde dělají bezkonkurenční espresso. Pozvěte je na šálek!

Achilles: To je nápad!

(A tak — po poměrně komické řadě gest, úsměvů a útržků slov — Achilles přetlumočí chlapcům své pozvání a skupina se vydá po strmém schodišti do města. Dorazí do půvabné malé kavárny, sednou si na terasu a objednají si pět šálků espressa. Jak srkají svou kávu, Achilles si vzpomene, že má s sebou stále lampu, kterou ukořistil.)

Achilles: Málem jsem zapoměl, paní Želvo — mám s sebou tu kouzelnou lampu! Ale co je na ní vlastně kouzelného?

Želva: Oh, to víte, jako obvykle. Džin.

Achilles: Cože? To jako, že když ji třete, objeví se džin, který vám splní přání?

Želva: Přesně tak. Co jste čekal, oslíčku otřes se?

Achilles: To je ale fantastické! Můžu mít přání, jaké chci, že? Vždycky jsem si přál, aby se mi právě tohle někdy přihodilo. . .

(A tak Achilles jemně přetře velké písmeno ‚L', které je na měděné lampě vyryto. . . Náhle lampa vyfoukne obrovský oblak kouře, a přátelé postupně ve tvarech toho oblaku rozeznávají postavu, tyčící se nad nimi.)

Džin: Buďte pozdraveni, přátelé! A tisíceré díky za osvobození mé lampy ze spárů těch strašných ještěrů!

(Duch sebere lampu a nacpe si ji do kapsy, skryté v záhybech šedé róby, která se z lampy line.)

Jako znamení vděku za vaše odvážné činy bych vám rád nabídnul — za sebe i za svoji lampu — splnění jakýchkoliv tří přání.

Achilles: Neuvěřitelné, nemyslíte, paní Želvo?

Želva: Souhlasím. Nuže, Achille, proneste své první přání.

Achilles: Wow! Ale co bych si měl přát? Oh, už vím! Napadlo mne to už poprvé, když jsem četl *Tisíc a jednu noc* (tu sbírku hloupých (a vnořených) příběhů). Přeji si, abych měl STO přání, místo jen tří! To je chytré, paní Želvo, že? Vsadil bych se, že VÁS by něco takového nikdy nenapadlo. Vždycky jsem se divil, že to ti hlupáci v pohádkách nikdy nezkusili.

Želva: Možná, že teď uvidíte, proč.

Džin: Omlouvám se, Achille, ale bohužel nesplňuji meta-přání.

Achilles: To bych tedy chtěl vědět, co je to meta-přání.

Džin: Ale TO je meta-meta-přání, a já nemohu plnit ani ta.

Achilles: Cože? Tak teď tomu už vůbec nerozumím.

Želva: Proč vaši poslední žádost nezkusíte přeformulovat, Achille?

Achilles: Co tím myslíte? Proč bych měl?

Želva: Inu, řekl jste „chtěl bych“. Vzhledem k tomu, že se pouze na něco ptáte, proč se prostě nezeptat?

Achilles: Nu dobrá, i když nevím proč. Pověz mi, Džine, co je to meta-přání?

Džin: To je jednoduše přání, které se týká přání. Nemůžu plnit meta-přání, v mé pravomoci je plnit pouze přání obyčejná, jako třeba deset bas piva, mít v posteli Helenu Trójskou, nebo si užít víkend pro dva na Havaji, s hrazenými veškerými náklady. Prostě takováhle jednoduchá přání. Ale meta-přání plnit nemohu. BODŽÍČEK mi to nedovolí.

Achilles: BODŽÍČEK? Kdo je to? A proč ti nedovolí plnit meta-přání? Oproti těm všem věcem, co jsi zmínil, to vypadá jako maličkost.

Džin: To je složitá věc. Proč prostě nevyslovíš svá tři přání? Nebo alespoň jedno. Nemůžu tu přece čekat věčně…

Achilles: Ach, cítím se tak mizerně. SKUTEČNĚ jsem doufal, že budu moci mít sto přání…

Džin: Opravdu nerad vidím někoho tak zklamaného. A krom toho, meta-přání jsou můj oblíbený druh přání. Počkej, uvidíme, jestli s tím nepůjde něco provést. Bude to jen minutka…

(Džin vytáhne z temných záhybů své róby předmět, který vypadá skoro jako ona měděná lampa, kterou si tam schoval, ovšem tahle je vyrobená ze stříbra, a místo ‚L‘ je na ní vyryto ‚ML‘, jenom trochu menším písmem, aby zabralo stejné místo.)

Achilles: A co je tohle?

Džin: To je má meta-lampa.

(Přetře meta-lampu, a ta vyfoukne obrovský oblak kouře, který se pomalu formuje do tvaru obrovské přízračné postavy, tyčící se nad nimi.)

> *Meta-Džin:* A já jsem Meta-Džin. Vyvolal jsi mne, ó Džine? Jaké je tvé přání?

Džin: Mám na tebe a na BODŽÍČKA zvláštní přání, ó džine. Přeji si povolení k dočasnému pozastavení všech typových omezení přání, a to na dobu přesně jednoho beztypového přání. Splníš mi prosím toto přání?

> *Meta-Džin:* Budu to muset samozřejmě odeslat Kanály. Půl minutky, prosím.
>
> *(A dvakrát tak rychleji než Džin vytáhne z mlžných záhybů své róby předmět, který vypadá skoro jako ona stříbrná meta-lampa, ovšem tahle je vyrobena ze zlata, a místo ‚ML‘ je na ní vyryto ‚MML‘,*

jenom trochu menším písmem, aby zabralo stejné místo.)

Achilles (hlasem hlas o oktávu výše, než předtím): A co je tohle?

Meta-Džin: To je má meta-meta-lampa.

(Přetře meta-meta-lampu, a ta vyfoukne obrovský oblak kouře, který se pomalu formuje do tvaru obrovské přízračné postavy, tyčící se nad nimi.)

> *Meta-Meta-Džin:* A já jsem Meta-Meta-Džin. Vyvolal jsi mne, ó Meta-Džine? Jaké je tvé přání?

Meta-Džin: Mám na tebe a na BODŽÍČKA zvláštní přání, ó džine. Přeji si povolení k dočasnému pozastavení všech typových omezení přání, a to na dobu přesně jednoho beztypového přání. Splníš mi prosím toto přání?

> *Meta-Meta-Džin:* Budu to muset samozřejmě odeslat Kanály. Čtvrt minutky, prosím.
>
> *(A dvakrát tak rychleji než Meta-Džin vytáhne ze záhybů své róby předmět, který vypadá skoro jako ona zlatá meta-meta-lampa, ovšem tahle je vyrobená z . . .)*
>
> . . .

BODŽÍČEK

> . . .
>
> *(. . . zmizí zpět v meta-meta-meta-lampě, kterou pak Meta-Meta-Džin opět schová do záhybů své róby, dvakrát pomaleji než Meta-Meta-Meta-Džin.)*
>
> Tvé přání je splněno, ó Meta-Džine.

Meta-Džin: Děkuji mnohokrát tobě i BODŽÍČKOVI, ó džine.

(A Meta-Meta-Džin, stejně jako všichni před ním, zmizí v meta-meta-lampě, kterou pak Meta-Džin opět schová do záhybů své róby, dvakrát pomaleji než Meta-Meta-Džin.)

Tvé přání je splněno, ó Džine.

Džin: Děkuji mnohokrát tobě i BODŽÍČKOVI, ó džine.

(A Meta-Džin, stejně jako všichni před ním, zmizí v meta-lampě, kterou pak Džin opět schová do záhybů své róby, dvakrát pomaleji než Meta-Džin.)

Tvé přání je splněno, Achille.

(A právě uplynula přesně minuta od chvíle, kdy řekl „Bude to jen minutka.“)

Achilles: Děkuji mnohokrát tobě i BODŽÍČKOVI, ó džine.

Džin: S potěšením ti, Achille, oznamuji, že máš k dispozici právě jedno (1) beztypové přání — to znamená přání, nebo meta-přání, či meta-meta-přání, kolik „meta“ chceš, klidně i nekonečně mnoho (je-li ctěná libost)

Achilles: Ach, moc ti děkuji, Džine. Ovšem vyvolal jsi moji zvědavost. Než pronesu své přání, neřekl bys mi, kdo — nebo co — je BODŽÍČEK?

Džin: Ale jistě. „BODŽÍČEK“ je zkratka, která znamená „BODŽÍČEK džinům cestu kázající“. Slovem „džin“ se označují Džinové, Meta-Džinové, Meta-Meta-Džinové, atd. Je to beztypové slovo.

Achilles: Ale, ale... jak může být „BODŽÍČEK“ slovo ve své vlastní zkratce? To přeci vůbec nedává smysl!

Džin: Oh, ty nejsi obeznámen s rekurzivními akronymy[4]? Domníval jsem se, že je zná každý. Je to úplně jednoduché. „BODŽÍČEK“ znamená „BODŽÍČEK džinům cestu kázající“, a to může být rozepsáno jako „BODŽÍČEK džinům cestu kázající, džinům cestu kázající“. A to zase lze rozepsat jako „BODŽÍČEK džinům cestu kázající, džinům cestu kázající, džinům cestu kázající“. To můžeme samozřejmě rozepsat na... Můžeš jít tak hluboko, jak jen chceš.

Achilles: Ale tak nikdy neskončím!

Džin: Samozřejmě že ne. Nikdy nemůžeš úplně vyjádřit BODŽÍČKA.

Achilles: Hmmm... Je to poněkud matoucí. Co jsi myslel tím, když jsi řekl Meta-Džinovi: „Mám na tebe a na BODŽÍČKA zvláštní přání, ó džine“?

Džin: Chtěl jsem tak vznést požadavek nejen na Meta-Džina, ale také na všechny džiny nad ním. Vcelku přirozeně toho lze dosáhnout právě rekurzivním akronymem jako je tento. Když Meta-Džin obdržel moji žádost, musel ji pak předat výše svému BODŽÍČKOVI. A tak přeposlal podobnou zprávu Meta-Meta-Džinovi, který ji pak zase přenechal Meta-Meta-Meta-Džinovi... Tímto způsobem zprávu obdrží BODŽÍČEK.

Achilles: Aha, už rozumím. Myslíš tím, že BODŽÍČEK je na konci celého toho řetězce džinů?

Džin: Ne, ne, ne! Nic není „na konci“, protože není žádný konec. Proto je BODŽÍČEK rekurzivní akronym. BODŽÍČEK není nějaký nejvyšší džin; BODŽÍČEK je celá zbývající řada džinů nad jakýmkoliv daným džinem.

Želva: To znamená, že každý džin má jinou představu o tom, co je to BODŽÍČEK. Protože pro každého džina je BODŽÍČEK množina všech džinů nad ním, každý džin má jinou množinu takových džinů.

Džin: Máte naprostou pravdu. A poněvadž jsem ze všech džinů tím nejnižším, moje představa BODŽÍČKA je samozřejmě nejvznešenější. Lituji vyšších džinů, kteří se domnívají, že jsou blíže BODŽÍČKOVI. Jaké rouhání!

Achilles: Ach, to je úžasné. Bodžíčka musel vymyslet nějaký opravdu geniální džin.

Želva: Opravdu věříte všemu tomuhle o BODŽÍČKOVI, Achille?

[4] *Pozn. překl.:* Akronym, neboli zkratka.

Achilles: Ovšemže věřím. Vy jste ateista, paní Želvo? Nebo jste agnostik?

Želva: Neřekla bych, že jsem agnostik. Možná meta-agnostik.

Achilles: Cože? Tak teď vám vůbec nerozumím.

Želva: Pokud bych byla meta-agnostik, nevěděla bych, jestli jsem agnostik nebo ne. Ale nejsem si úplně jistá, jestli se cítím zrovna TAKHLE. V tom případě musím být meta-meta-agnostik (řekla bych). Hm. Pověz mi, Džine, neudělá nějaký džin někdy chybu a nezkomolí po cestě nějakou zprávu?

Džin: Stává se to. Je to nejobvyklejší důvod, proč nebývají poskytnuta beztypová přání. Šance, že ke zkomolení dojde na nějakém URČITÉM spojení mezi dvěma džiny jsou mizivé, ale když takových spojení postavíte vedle sebe nekonečně mnoho, je vpodstatě jisté, že NĚKDE ke zkomolení dojde. Ve skutečnosti, i když se to může zdát podivné, se obvykle vyskytne nekonečně mnoho různých zkomolení, přestože se vyskytují v řetězci džinů jen velmi řídce.

Achilles: V tom případě je ale zázrak, že vůbec někdy nějaká beztypová přání dojdou.

Džin: To zase ne. Většina zkomolenin je neškodná a mnoho se jich navíc obvykle vzájemně vyruší. Ovšem občas — vlastně dost zřídka — lze odmítnutí beztypového přání dohledat až ke zkomolení jedním konkrétním nešťastným džinem. Pokud se to stane, džin musí uplést nekonečnou rukavici, a pak mu je BODŽÍČKEM pořádně naplácáno na zadek. Pro plácače je to dobrá zábava a pro džina je to téměř neškodné. Ten pohled by vás mohl pobavit.

Achilles: To bych moc rád viděl! Stane se to, jen když není beztypové přání splněno?

Džin: Přesně tak.

Achilles: Hmm. . . Dostal jsem nápad na své přání.

Želva: Opravdu? Tak co je to za přání?

Achilles: Chci, aby mé přání nebylo splněno!

(V tom momentě se udála událost (pokud je „událost“ to správné slovo), kterou nelze popsat, a tedy se o to ani nebudeme pokoušet.)

Achilles: Co má tahle záhadná věta znamenat?

Želva: Patří k tomu beztypovému přání, které pronesl Achilles.

Achilles: Ale vždyť si ho ještě nepřál.

Želva: Přál, řekl: „Chci, aby mé přání nebylo splněno,“ a Džin TOHLE vzal jako jeho přání.

(V tu chvíli se z haly ozvaly kroky, směřující k nim.)

Achilles: Ach jejda, to zní zlověstně.

(Kroky se zastaví, pak se otočí a postupně opět ztichnou kdesi v hloubi domu.)

Želva: Uff!

Achilles: Ale pokračuje ten příběh ještě, nebo už je to konec? Otočte stránku, ať se můžeme podívat.

(Želva otočí stránku a zjišťují, že příběh pokračuje i dále. . .)

Achilles: Hej, co se stalo? Kde je můj Džin? Má lampa? Můj šálek espressa? Co se stalo s našimi mladými přáteli z Konvexního a Konkávního světa? Co tu dělají všechny ty mrňavé ještěrky?

Želva: Bojím se, že byl náš kontext nesprávně obnoven.

Achilles: Co má tahle záhadná věta znamenat?

Želva: Patří k tomu beztypovému přání, které jste pronesl.

Achilles: Ale vždyť jsem si ho ještě nepřál.

Želva: Přál, řekl jste: „Chci, aby mé přání nebylo splněno," a Džin TOHLE vzal jako vaše přání.

Achilles: Ach jejda, to zní zlověstně.

Želva: Je to PARADOX. Aby mohlo být vaše přání splněno, muselo být odmítnuto — ale pak ovšem nebylo splněno.

Achilles: Tak co se stalo? Došel vesmír do mrtvého bodu? Zastavil se čas?

Želva: Ne. Spadnul systém.

Achilles: Co to znamená?

Želva: To znamená, že jsme oba byli náhle a okamžitě přeneseni do Tumbolie.

Achilles: Kamže?

Želva: Tumbolia: země mrtvých škytavek a prasklých žárovek. Je to něco jako taková čekárna, kde podřimující software čeká, než se jeho hostitelský hardware zrestartuje. Nikdy se nedozvíme, jak dlouho byl Systém zamrznutý a my přebývali v Tumbolii. Mohly to být minuty, hodiny, dny, možná dokonce roky.

Achilles: Nevím, co je to software, ani co je to hardware. Ale zato vím, že mi Džin nesplnil má tři přání! Chci svého džina zpátky!

Želva: Je mi líto, Achille — už je pozdě. Shodil jste Systém, a měl byste poděkovat své šťastné hvězdě, že jsme se z toho vůbec dostali. Mohlo to dopadnout mnohem hůř. Ale vůbec nevím, kde teď jsme.

Achilles: Poznávám to tu. Jsme uvnitř jiného Escherova obrazu. Tentokrát jsou to *Plazi.*

Želva: Aha! Systém se pokusil z našeho kontextu uložil, co se dalo, než zatuhnul. Než úplně umřel, stačil ještě zaznamenat, že jsme byli v Escherově obrazu s nějakými plazy. Chvályhodné.

Achilles: Podívejte, není támhle na stole flakónek s naším vynořovacím tonikem? U toho kroužku ještěrek.

Želva: Opravdu, Achille. Musím říci, že máme opravdu štěstí. Systém k nám byl velmi vlídný, když nám dal zpět i náš vynořovací tonik — je to vzácnost!

Achilles: To bych řekl! Teď se můžeme vynořit z Escherova světa zpět ke mně domů.

Želva: Vidíte na stole vedle toniku těch pár knížek? Zajímalo by mě, o čem jsou. *(Vezme si tu menší a otevře ji na náhodném místě.)* Tahle tedy vypadá dost provokativně.

Achilles: Opravdu? Jak se jmenuje?

Želva: Provokativní dobrodružství Achilla a Želvy, odehrávající se v rozličných končinách světových. Zní to zajímavě, vypadá to, že by se dobře četla.

Achilles: Fajn, VY si jí klidně přečtěte, jestli chcete, ale já už nehodlám s tím vynořovacím tonikem nic riskovat. Jedna z těch ještěrek by ho klidně mohla shodit ze stolu, takže si ho vezmu, a to hned teď!

(Natáhne se přes stůl a sáhne po vynořovacím toniku, ale ve spěchu nějak do lahvičky bouchne, ta spadne ze stolu a začne se kutálet.)

Ale ne! Paní Želvo, podívejte! Omylem jsem tu lahvičku shodil ze stolu a teď se kutálí ke, ke, ke schodům!! Rychle, než spadne!

(Želva je však úplně zabraná do tenkého svazku, který má v rukou.)

Želva (mumlá): Cože? Ten příběh je fascinující.

Achilles: Paní Želvo, paní Želvo, pomoc! Pomozte mi chytit tu lahvičku s tonikem!

Želva: Co se děje?

Achilles: Lahvička s tonikem — shodil jsem jí ze stolu a teď se kutálí a —

(V té chvíli lahvička přepadne přes okraj schodiště. . .)

Ach ne! Co budeme dělat? Paní Želvo, co budeme dělat? Přišli jsme o náš tonik, právě spadl ze schodů! Můžeme udělat jenom jedinou věc! Jít o příběh níže!

Želva: Jít o příběh níže? Bude mi potěšením. Nepřipojíte se ke mně?

(Začne číst nahlas, a Achilles, tažený dvěma směry najednou, nakonec zůstane a vezme si roli Želvy.)

> *Achilles:* Je tu velká tma, paní Želvo. Nevidím ani na krok. Joj! Narazil jsem do zdi. Dávejte si pozor!
>
> *Želva:* Mám tu dvě špacírky. Nechcete si jednu vzít? Můžete ji držet před sebou, abyste do ničeho nevrazil.
>
> *Achilles:* Dobrý nápad. *(Bere si hůl.)* Taky se vám zdá, že ta chodba zatáčí stále trochu doleva?
>
> *Želva:* Trošičku, ano.
>
> *Achilles:* Zajímalo by mě, kde to jsme. A jestli ještě někdy vůbec uvidíme denní světlo. Kéž bych vás neposlouchal, když jste mě nabádala, abych vypil obsah té lahvičky s nápisem „VYPIJ MĚ“.
>
> *Želva:* Ujišťuji vás, je to zcela neškodné. Zkusila jsem to už mnohokrát a

nikdy jsem toho nelitovala. Uvolněte se a vychutnejte si, jaké to je, být malý.

Achilles: Být malý?! Co jste to se mnou udělala, paní Želvo?

Želva: Jen mě neobviňujte. Udělal jste to z vlastní svobodné vůle.

Achilles: Vy jste mě zmenšila? Takže ten labyrint, ve kterém jsme, je ve skutečnosti nějaká mrňavá šaškárna, kterou by klidně někdo mohl ROZŠLÁPNOUT?

Želva: Labyrint? Labyrint? Je to možné? Jsme v legendárním Malém harmonickém labyrintu obávaného Majotaura?

Achilles: Jejda! Co je to?

Želva: Říká se — i když jsem tomu osobně nikdy nevěřila — že zlý Majotaur vytvořil malý labyrint a usadil se uprostřed; od té doby tam čeká na nevinné oběti ztracené v hrůzyplné spleti chodeb. Pak, když dojdou ztracené a omámené až doprostřed, směje se jim a směje, tak moc, až je usměje k smrti!

Achilles: Oh ne!

Želva: Ale to je jenom pověst. Odvahu, Achille!

(A nebojácná dvojice se plahočí dál.)

Achilles: Sáhněte si na tu zeď. Jakoby byla z nějakých rýhovatých cínových plechů, nebo něčeho takového. Ale ty rýhy jsou různě velké.

(Aby podtrhl, co právě řekl, namíří, jak kráčí, svoji špacírku proti potvrchu zdi. Jak hůl poskakuje po zvrásněném povrchu, chodbou se odrážejí zvláštní zvuky.)

Želva (poplašeně): Co TO bylo?

Achilles: Oh, to jsem byl jen já, drhnul jsem holí o zeď.

Želva: Uf! Na okamžik jsem myslela, že to byl řev rozzuřeného Majotaura!

Achilles: Říkala jste přeci, že to je celé jen pověst.

Želva: Samozřejmě že je. Není se čeho bát.

(Achilles opět opře svou hůl o zeď a pokračuje v chůzi. Jak jde, z bodu, kde jeho špacýrka škrábe o zeď, se začnou ozývat tóny.)

Želva: Uh-oh. Mám z toho špatný pocit, Achille. Ten Labyrint možná nemusí být jen mýtus.

Achilles: Počkejte, proč jste tak najednou změnila názor?

Želva: Slyšíte tu hudbu?

(Aby se Achilles mohl pozorněji zaposlouchat, skloní hůl a melodie utichne.)

Hej, vraťte ji zpátky! Chci tu skladbu slyšet až do konce!

(Zmatený Achilles poslechne a melodie pokračuje.)

Díky. Tedy jak jsem chtěla říct, právě jsem si uvědomila, kde jsme.

Achilles: Opravdu? A kde tedy jsme?

Želva: Sestupujeme drážkou gramofonové desky uložené v pouzdru. Vaše hůl, škrábající o ty zvláštní rýhy ve stěně, se chová stejně jako jehla v drážce, díky které slyšíme z gramofonu hudbu.

Achilles: Ale ne, ale ne...

Želva: Cože? Vy nejste nadšen? Měl jste někdy šanci být s hudbou v tak blízkém kontaktu?

Achilles: Jak jenom budu vyhrávat závody proti ostatním lidem, když jsem menší než blecha, paní Želvo?

Želva: Oh, to je všechno, co vám dělá starost? Nemusíte si dělat starosti, Achille.

Achilles: Podle toho, jak mluvíte, bych řekl, že vám starosti nedělá nikdy nic.

Želva: Nevím, ale určitě mi nevadí být malá. Zvláště, když čelím strašnému nebezpečí obávaného Majotaura!

Achilles: Bože můj! Říkate, že —

Želva: Obávám se, že ano. Prozradila to ta hudba.

Achilles: Jak je to možné?

Želva: Velmi jednoduše. Když jsem uslyšela v nejvyšším hlasu melodii B–A–C–H, okamžitě jsem si uvědomila, že drážka, kterou putujeme, by mohla být jedině *Malý harmonický labyrint*, jedna z méně známých Bachových varhaních skladeb. Jmenuje se tak kvůli svým závratně častým modulacím.

Achilles: C–co je to zač?

Želva: Inu, jistě víte, že většina hudebních skladeb je napsána v nějaké stupnici nebo tónině, třeba C–dur, ve které je napsána tahle.

Achilles: Ten pojem jsem už slyšel. Neznamená to, že C je nota, na které chcete skončit?

Želva: Ano, C slouží svým způsobem jako základní tón. Ale obvykle se říká „tónika“.

Achilles: Takže se člověk zatoulá od tóniky s tím, že se nakonec vrátí?

Želva: Správně. Jak se skladba vyvíjí, používají se různé akordy a melodie, které odvádějí člověka od tóniky. Postupně se vytváří určité napětí — cítíte rostoucí touhu vrátit se domů, slyšet tóniku.

Achilles: Proto se na konci skladby vždy cítím tak spokojený, jako bych celý život čekal, až uslyším tóniku?

Želva: Přesně tak. Skladatel využil svoji znalost harmonických posloupností, aby manipuloval s vašimi emocemi a vyvolal ve vás naději, že uslyšíte tóniku.

Achilles: Ale chtěla jste povídat o modulacích.

Želva: Ach ano. Jedna velice důležitá věc, kterou může skladatel udělat, je „vymodulovat" ve skladbě jakousi zastávku. To znamená, že si vytvoří dočasný cíl, který ovšem není tónický.

Achilles: Myslím, že chápu. Myslíte tím, že nějaká posloupnost tónů jakýmsi způsobem posune harmonické napětí, takže si vlastně najednou přeji skončit v nové tónině?

Želva: Tak tak. To ovšem činí situaci poněkud složitější, protože i když chcete dočasně skončit v nové stupnici, celou dobu se vám v mysli v pozadí drží touha dosáhnout původní cíl — v tomto případě C-dur. A když dosáhnete mezicíle, —

Achilles (náhle začne nadšeně gestikulovat): Oh, poslouchejte! Ty nádherné stoupající akordy, které uzavírají *Malý harmonický labyrint*!

Želva: Ne, Achille, tohle není konec. Je to jenom —

Achilles: To víte, že je! Wow! Jak strhující mocné finále! Takový pocit úlevy! To je panečku závěr! BODŽÍČKU!

(A skutečně, v tom okamžiku hudba končí. Náhle se náš pár ocitne v prázdném prostoru beze zdí.)

Vidíte, SKONČILO to. Co jsem vám říkal?

Želva: Něco je špatně. Tahle deska je ostuda hudebního světa.

Achilles: Co tím myslíte?

Želva: Bylo to přesně to, co jsem vám říkala. Tady Bach moduloval z C do G, a vytvořil tak druhotný cíl, uslyšet G. To znamená, že zažíváte dvě napětí najednou — čekáte na návrat do G, ale zároveň máte na paměti i onen konečný cíl — triumfální závěr v C-dur.

Achilles: Proč bych měl mít něco na paměti, když poslouchám nějakou hudební skladbu? Je snad hudba jen nějaké intelektuální cvičení?

Želva: Ne, samozřejmě že ne. Některá hudba je vysoce intelektuální, ale většinou to tak není. A obvykle se váš sluch a mozek o všechno postará, a nechá vaše city samotné vědět, co chtějí slyšet. Nemusíte o tom přemýšlet vědomě. Ale v této skladbě Bach švindloval a doufal, že vás svede z cesty. A ve vašem případě, Achille, uspěl.

Achilles: Chcete tím říct, že jsem reagoval na závěr v nějaké pomocné stupnici?

Želva: Je to tak.

Achilles: Stejně mi to znělo jako konec.

Želva: Bach to tak úmyslně složil. Vy jste se mu jenom chytil na vějičku. Bylo to úmyslně nalíčeno, aby to znělo jako konec, ale když budete pozorně sledovat harmonické posloupnosti, uvidíte, že to je špatná tónina. Zřejmě jste se nachytal nejen vy, ale i nahrávací společnost, a skladbu ukončila předčasně!

Achilles: Ten Bach je tedy záludný!

Želva: Celou dobu mu jde jen o to, abyste se ztratil v jeho Labyrintu! Zlý Majotaur je Bachův spojenec, víte? A pokud si nedáte pozor, usměje vás teď k smrti. A mě možná také!

Achilles: Oh, dostaňme se odsud co nejdříve! Pospěšme si! Poběžíme zpátky drážkou a utečeme druhou stranou desky, než nás zlý Majotaur najde!

Želva: Nebesa, jen to ne! Mám příliš dobrý hudební sluch na to, abych snesla ty bizarní posloupnosti akordů, které bychom slyšely, pokud bychom běželi pozpátku.

Achilles: Ale paní Želvo, jak se odsud dostaneme, když nepůjdeme prostě zpět po svých vlastních stopách?

Želva: To je dobrá otázka.

(Achilles začne trochu zoufale bezcílně běhat tmou. Náhle se ozve výkřik a pak žduchnutí.)

Achille...? Jste vpořádku?

Achilles: Jenom trochu otřesený, ale jinak snad ano. Spadl jsem do nějaké velké díry.

Želva: Spadl jste do jámy, ve které sídlí zlý Majotaur! Tady jsem, pomůžu vám ven. Musíme se odsud dostat co nejrychleji.

Achilles: Opatrně, paní Želvo. Nechci, abyste sem spadla i vy...

Želva: Žádný strach, Achille. Všechno bude v—

(Náhle se ozve výkřik a pak žduchnutí.)

Achilles: Paní Želvo...? Tak vidíte, také jste sem spadla! Jste vpořádku?

Želva: Doufám, že utrpěla jen má hrdost.

Achilles: Vypadá to, že jsme v pěkné kaši.

(Náhle se rozlehne nebezpečně blízko ohlušující chechot.)

Želva: Dávejte si pozor, Achille! Není tady vůbec nic k smíchu!

Majotaur: Hehehehehé! Hohó! Chachachacha!

Achilles: Tedy nevím, jestli to vydržím, paní Želvo...

Želva: Zkuste si toho smíchu nevšímat, Achille. To je vaše jediná naděje.

Achilles: Pokusím se. Kdyby mi jenom tak nekručelo v břiše.

Želva: Řekněte, šálí mne smysly, nebo tu někde voní taženka?

Achilles: Myslím, že to také cítím. Odkud to jde?

Želva: Myslím, že odsud. Oh! Právě jsem zakopla o nějaký talíř...Ano, opravdu — vypadá to jako talíř s taženkou!

Achilles: BODŽÍČKU, taženka, a s cibulí! To si dáme do nosu!

Želva: Doufám, že je to opravdu taženka, a ne tlačenka! Je tak neobyčejně těžké je rozlišit.

Achilles: Co jste to říkala o Mařence?

Želva: Vůbec nic. To se vám muselo zdát.

Achilles: Doufám, že nezačínám mít z toho hladu halucinace! Tak se do toho pusťme!

(A oba přátelé začnou konzumovat taženku (nebo tlačenku?) — a najednou — PLOP! Vypadá to, že to nakonec přeci jen byla taženka.)

Želva: Jaký zábavný příběh. Také jste se tak bavil?

Achilles: Trochu. Jenom nevím, jestli se někdy dostali z doupěte zlého Majotaura nebo ne. Chudák Achilles — chtěl být zase velký.

Želva: Nebojte se, jsou venku a Achilles je zase velký. To bylo právě to „PLOP".

Achilles: Aha, to bych nečekal. No, a teď bych OPRAVDU rád našel tu lahvičku s tonikem. Už mám úplně vyprahlé rty a nic by je nepotěšilo víc než doušek vynořovacího toniku.

Želva: Tonic je ceněn právě pro svoji moc hasit žízeň. Někdy z toho lidé úplně šílí. Třeba na přelomu století ve Vídni Schönbergova potravinářská továrna přestala vyrábět tonik a přešla na cereálie. Nedovedete si představit to pozdvižení.

Achilles: Myslím, že docela dobře. Ale pojďme se raději podívat po tom toniku. Ještě chviličku. Ty ještěrky na stole, nezdá se vám na nich něco zvláštního?

Želva: Hmm, ani ne. Co vás tak zaujalo?

Achilles: Nevidíte to? Vystupují z toho plochého obrázku bez toho, aby pily nějaký vynořovací tonik! Jak to dokážou?

Želva: Oh, to jsem vám neřekla? Můžete se z obrazu dostat, pokud se pohybujete kolmo k jeho povrchu, i když nemáte žádný vynořovací tonik. Ty malé ještěrky se naučily šplhat, když chtějí vylézt z toho dvojrozměrného skicáku.

Achilles: Nemohli bysme udělat to stejné, abychom se dostali z toho Escherova obrazu, ve kterém právě jsme?

Želva: Ale samozřejmě! Jenom musíme vyšplhat o jeden příběh nahoru. Chcete to zkusit?

Achilles: Cokoliv, jen ať se konečně dostanu domů! Už mě všechny ty provokativní dobrodružství unavují.

Želva: Následujte mne tedy, přímo tudy nahoru.

(A přesunují se o příběh výše.)

Achilles: To jsem rád, že jsme zase zpátky. Ale něco je špatně. To není můj dům! To je VÁŠ dům, paní Želvo.

Želva: Hm, vypadá to tak — to jsem ale ráda! Ani trochu jsem se netěšila na tu dlouhou cestu od vás až domů. Jsem úplně zmožená, a pochybuji, jestli bych to vůbec zvládla.

Achilles: Mně cesta domů vadit nebude, takže asi máme konec konců docela štěstí, že jsme se objevili tady.

Želva: To bych řekla! Tohle je opravdu pořádné ŠTĚSTÍ!

Closing

The dialogs were partially built up on English, common parts of words, hints of underlying meaning and many other word riddles. To mirror them in an equal way would require significantly drifting from the original wording and defeating the recommended form of this translation. Still, many of them were preserved and I hope you noticed them when reading this piece.

The fact that the writing was so tied to English does not make the translation impossible, but only more challenging. I accepted the challenge and tried to match it. I do not know for sure whether I succeeded, but I certainly hope I at least approached the feel and spirit of the original text.

Translation of part of the original English novel by Douglas R. Hofstadter
Gödel, Escher, Bach: an Eternal Golden Braid.

Typeset in LaTeX.